

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ УЧНІВ З ОСНОВ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Олександр ЦАРЕНКО

У статті зроблено спробу розкрити потенційні можливості особистісно орієнтованих технологій навчання. Для реалізації предметно-дидактичної моделі особистісно орієнтованого навчання конкретизовані зміст і методика організації творчої співпраці вчителя й учнів під час роботи над інформаційним проектом з основ безпеки життєдіяльності.

The attempt to expose potential possibilities of the personality oriented technologies of studies is made in the article. For the realization of in-didactics model of the personality-oriented studies maintenance and method of organization of creative collaboration of teacher and students is specified during the work at the informative project from Bases of Safety of Vital Functions.

Останнім часом вчені порушують питання про «педагогічну чистоту», моральну безпеку, валеологічну обґрунтованість і духовну екологічність педагогічних технологій, в основу яких покладено принципи гуманістичного світогляду: усвідомлення єдності природи і людини, розвиток критичного мислення, схильність до компромісу, шанобливе ставлення до чужої думки, інших культур і цінностей. Розв'язання цих освітніх і виховних питань значною мірою поліпшується завдяки ефективному використанню комп'ютерної техніки та комунікаційних засобів, які мають значні педагогічні можливості. Однак у сфері підвищення загальної інформаційної освіченості українського суспільства бракує цілеспрямованості та науково-методичного забезпечення. Тому процес «особистісної» перебудови навчально-виховного процесу відбувається спонтанно, повільно і неефективно [1, с. 27].

Особистісно орієнтована освіта реалізується через діяльність, яка має не тільки зовнішні атрибути спільності, а й своїм внутрішнім змістом передбачає співпрацю, саморозвиток суб'єктів навчального процесу, виявлення їх особистісних функцій [2, с. 3].

Дослідженнями особистісно орієнтованої освіти займалися І.Д. Бех, В.В. Сериков, І.С. Якиманська та інші. Зокрема на думку І.С. Якиманської, чільне місце в особистісно орієнтованому навчанні посідає особистість учня, його самобутність, самоцінність: суб'єктний досвід кожного спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти [3].

Для вибору конкретної технології навчання і забезпечення умов, за яких освіта набула б для учня життєвого сенсу необхідними є спеціальне конструювання навчального тексту дидактичного матеріалу, методичних рекомендацій до його використання, типів навчального діалогу, форм контролю за особистісним розвитком учня у процесі його навчально-пізнавальної діяльності.

Сьогодні педагоги пропонують різноманітні особистісно орієнтовані технології, серед яких *робота учнів над інформаційним проектом* має такі переваги: реалізація принципів профільної і рівневої диференціації та індивідуалізації навчання; адаптація базового змісту освіти і розробка експериментальних програм; модернізація змісту освіти та методик навчання на інтеграційно-гуманістичних засадах.

Інформаційні проекти спрямовані на збирання інформації про який-небудь об'єкт або явище, на ознайомлення учасників проекту з цією інформацією, її аналіз і узагальнення фактів. Такі проекти потребують добре продуманої структури, можливості систематичного коригування у ході роботи над проектом. Структуру такого проекту можна позначити таким чином: мета проекту, його актуальність; методи отримання інформації та її обробки; результат; публікація. Такі проекти можуть бути органічною частиною дослідницьких, пошукових, проблемних проектів [1, с. 153].

Навчальне проектування орієнтоване перш за все на самостійну діяльність учнів – індивідуальну, парну або групову, яку учні виконують протягом визначеного інтервалу часу. Технологія проектування передбачає вирішення учнем або групою учнів конкретної проблеми, яка передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів і засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь та навичок з різних галузей науки, техніки, творчості.

Міжнародна програма Intel® «Навчання для майбутнього», яка розроблена Інститутом комп'ютерних технологій США спільно з Корпорацією Intel та адаптована Інститутом інформаційних технологій і засобів навчання АПН України, ґрунтується на проектній методиці навчання та її дидактичних можливостях і дає змогу: розширити межі творчої діяльності вчителів та учнів загальноосвітніх шкіл, викладачів і студентів вищих педагогічних навчальних закладів; усвідомити унікальні можливості ефективного застосування інформаційних проектів і комп'ютерних технологій у вивченні усіх наук, а не лише інформатики; продемонструвати можливості й переваги самостійної дослідницької діяльності учнів і студентів під час розв'язування навчальних завдань різного рівня складності [4].

Одне з конкретних завдань програми – навчити педагогів займатися розробкою навчальних проектів і відповідного навчального, методичного й дидактичного матеріалу, який створюється за допомогою комп'ютерних програм Microsoft. Деякі програмні засоби допомагають вчителю розвивати в учнів не лише загальнонавчальні, але й спеціальні навички, а також навички мислення високого рівня значно швидше і ефективніше, ніж при використанні традиційних засобів.

Мультимедійні презентації можуть використовуватися для створення таких методичних матеріалів: автобіографічної презентації для знайомства з учнями на початку навчального року; електронних варіантів конспектів уроків і лекцій, які супроводжуються демонстрацією слайдів; архівів уроків для додаткових занять з учнями, в тому числі з відсутніми на заняттях; презентацій до дня відкритих дверей; презентацій, які призначені для демонстрації колегам або на батьківських зборах; результатів проведення педагогічного експерименту з використанням графіків, таблиць, діаграм, зображень і посилань.

Цінними напрямками використання публікацій є: надсилання учням за домашньою адресою стислих оглядів курсу, правил з техніки безпеки в шкільних кабінетах, списків запланованих заходів, іншої шкільної інформації у вигляді

інформаційного бюлетеня з демонстрацією роботи колишніх учнів в аналогічних проектах, які планується проводити у поточному році; створення інформаційних звітів з фотографіями про екскурсії, зустрічі, участь у різноманітних заходах (олімпіадах) міського, обласного та всеукраїнського масштабів та іншу діяльність учнів; інформування про оновлення курсу чи зміни у ньому впродовж навчального року.

У свою чергу веб-сторінки необхідні для того, щоб: надавати учням і батькам можливість звертатися до освітніх ресурсів вдома або у школі; ознайомлювати з предметом або спецкурсом, з правилами техніки безпеки при викладанні різноманітних тем навчальної дисципліни; забезпечувати навчальний предмет новинками інформаційного забезпечення протягом року; відображати поточну діяльність учнів на уроках та їх навчальні досягнення; допомагати учням у виконанні домашніх завдань, проведенні самостійних досліджень тощо.

Метою створення вчителем дидактичних матеріалів є управління процесом засвоєння і розуміння учнями теоретичних знань з конкретної теми, підведення підсумків їх дослідницької, пошукової, творчої діяльності у межах навчального проекту. Зокрема у процесі викладання навчальних дисциплін у загальноосвітній школі, вчителі часто застосовують навчальний матеріал у вигляді табличних даних. Для цього доцільно використати програмний продукт Microsoft Excel, який є потужним інструментом, призначеним для опрацювання, аналізу і відображення даних за допомогою електронних таблиць. Практика переконує, що на уроках в школі табличний процесор доцільно використовувати вчителям і учням у таких випадках: під час створення, форматування і друкування таблиць даних; при проведенні розрахунків різного рівня складності; у процесі побудови й оформлення діаграм і графіків різних типів на основі складних табличних даних; під час аналізу інформації і побудови зведених таблиць та звітів; у процесі впорядкування табличних даних за різними ознаками; під час пошуку й аналізу даних з використанням простих і складних критеріїв; для оформлення і ведення електронного журналу успішності учнів; для публікацій даних в Інтернеті.

Додатковими функціями табличного процесора можуть бути: зберігання й аналіз учнями інформації та розв'язування різноманітних практичних завдань, наприклад слідувати за певними тенденціями і графічно інтерпретувати зміни, впорядковувати і класифікувати об'єкти тощо.

Під час проведення уроків з основ безпеки життєдіяльності (ОБЖ) в Педагогічному ліцеї м. Кіровограда, який функціонує на базі КДПУ ім. В.Винниченка, учням 11-их класів було запропоновано переглянути декілька вчительських презентацій відповідно до державних освітніх стандартів і навчальної програми з цієї дисципліни, які містили приклади учнівських робіт з іншого регіону України та критерії їх оцінювання. Як альтернатива виконанню індивідуальних завдань під час вивчення теми «Надзвичайні ситуації техногенного походження» (8 год.), старшокласникам пропонувалося прийняти участь у роботі над власним проектом «Чи може шкідливе бути корисним?» (радіація). Для цього рекомендувався такий порядок (алгоритм) діяльності учнів: визначити мету і завдання дослідження, погодити їх з учителем; розподілитися на групи для роботи над проектами; ознайомитися із завданнями (загальними й індивідуальними всередині групи); обміркувати і обговорити (в групах) свій проект; практична робота (дослідницька діяльність з використанням сучасних засобів експериментування); інтелектуальна дослідницька діяльність; планування і створення учнівських презентацій; демонстрація і захист виконаних робіт.

Відповідно до тематичного планування уроків з ОБЖ [5, с. 180-181] учні 11-их класів впродовж двох місяців працювали над проектом і одночасно опановували цікавий навчальний матеріал.

Робота над проектом полегшувалася завдяки встановленню міжпредметних зв'язків шкільних предметів «Основи безпеки життєдіяльності», «Фізика» та «Інформатика» [5, с. 96-106]. Зокрема, на уроках інформатики учні у той самий час вивчали створення презентацій за допомогою програми Microsoft PowerPoint, що сприяло якісному виконанню частини завдань з ОБЖ, а при оцінюванні презентаційних робіт учнів враховувалася думка вчителя інформатики. Зміст визначався навчальними цілями, на досягнення яких була спрямована робота над презентацією. Крім цього, спільно з учителем інформатики були вироблені вимоги до презентації та форми їх оцінювання, які були схвалені педагогічною радою навчального закладу і повідомлені учням.

Для успішного виконання завдання учням були запропоновані адреси в Інтернеті, скориставшись якими вони знаходили необхідну інформацію (додатковий навчальний матеріал, фотографії тощо) для створення презентації: www.ukrreferat.com; www.students.net.ua; www.franko.lviv.ua/faculty/geology/phis_geo/fourman/E-books-FVV/Interactive.

Під час оцінювання до уваги бралися грамотність викладу й достовірність інформації: коректність проведення дослідно-експериментальної роботи, наявність в презентації орфографічних і граматичних помилок, а також точних, корисних і достовірних даних, які повністю розкривають тему. Враховувався також естетичний аспект – під час створення презентації учень повинен був дотримуватися певної логічної схеми, завдяки чому презентація мала бути цікавою і привабливою. Оформлення повинне узгоджуватися зі змістом, текстовий матеріал – читабельним, а увага – концентруватися на найважливіших моментах.

Доцільно зазначити, що процес виконання учнями поставлених завдань ускладнювався такими чинниками: не у кожного школяра був «вільний» доступ до комп'ютерної техніки (з одного боку, об'єктивною є значна завантаженість комп'ютерного класу, а з іншого – відсутність в 42 % учнів домашнього комп'ютера); обмеженість доступу до мережі Інтернет (відсутність такої послуги на більшості домашніх комп'ютерів ліцеїстів і невелика швидкість передачі даних у комп'ютерному класі).

Проте 89,4 % учнів, яким пропонувалася робота над проектами, зацікавилися темою і старанно працювали. Головними мотивами, які спонукали учнів до виконання завдань, були: можливість творчого підходу до розв'язування навчальних завдань, використання знань на практиці та оцінки, які виставлялися вчителями одночасно з двох навчальних предметів і суттєво впливали на тематичну атестацію та семестрову оцінку.

Учнівські презентації на підсумковому занятті засвідчили успішне виконання завдання та якісне засвоєння програмного матеріалу всіма школярами, які брали участь у роботі над проектом (успішність – 100 %, якість знань – 93 %). Це підтверджує доцільність впровадження особистісно орієнтованих технологій у навчально-виховний процес сучасної школи.

Проведений експеримент показав, що найважливішою складовою процесу навчання є не комп'ютер, а вчителі, які володіють методикою застосування комп'ютерної техніки під час роботи над інформаційним проектом.

Перспективні напрями використання методичних матеріалів вчителя у навчальному процесі з основ безпеки життєдіяльності представлені у табл. 1.

Подальшу роботу щодо підвищення ефективності навчально-виховного процесу з основ безпеки життєдіяльності ми вбачаємо у запровадженні інформаційних проектів для учнів 10-11-их класів з таких програмних тем: взаємодія природи і людини; алкогольна, тютюнова і наркотична залежності; екстремальні явища природи; людина в інформаційному просторі та ін.

Таблиця 1.

Використання вчительських презентацій, веб-сайтів і публікацій

	<i>Презентація</i>	<i>Веб-сайт</i>	<i>Публікація</i>
Призначення	1. Виступ перед учнями. 2. Демонстрація результатів групових проєктів. 3. Демонстрація графіки, схем, таблиць тощо. 4. Демонстрація результатів досліджень.	1. Як інформаційні ресурси для інших вчителів і учнів. 2. Розміщення інтерактивної газети. 3. Створення веб-сайтів класу чи школи.	1. Створення інформаційного бюлетеня. 2. Періодичні видання. 3. Публікація про результати досліджень.
Зміст	1. Опис проєкту (завдання, матеріали, результати). 2. Інтерпретація результатів. 3. Порівняння й аналіз проєктів. 4. Гіперпосилання та веб-ресурси.	1. Гіперпосилання на веб-сайти. 2. Форми для опитування учнів. 3. Діаграми і графіки. 4. Список інформаційних джерел.	1. Винаходи або відкриття. 2. Сторінка порад щодо вибору теми проєкту. 3. Перелік інформаційних джерел.
Формування вмінь і навичок	1. Виступати перед аудиторією, стисло формулювати свою думку. 2. Структурувати свою доповідь. 3. Використовувати мультимедійні засоби для підтвердження ідеї чи висновку. 4. Стисло і чітко інтерпретувати результати досліджень.	1. Ефективно спілкуватися з іншими учнями. 2. Збирати та обробляти інформацію за допомогою баз даних. 3. Ефективно використовувати засоби електронних комунікацій (електронна пошта, форуми, чати). 4. Правильно оформлювати бібліографічний апарат.	1. Аргументовано доводити власну думку. 2. Правильно використовувати посилання на друковані й електронні ресурси. 3. Ілюструвати ідеї, думки, дослідження, висновки, комбінуючи текст і зображення.

Таким чином, удосконалення вчителями методичної системи навчання учнів конкретного предмета на основі впровадження особистісно орієнтованих технологій (або їх елементів) дає змогу:

1. Мінімізувати недоліки традиційного навчання у процесах: здобування знань учнями; розуміння школярами вмотивованості навколишнього світу; застосування отриманих знань на практиці; критичного оцінювання об'єктів, явищ і процесів, які існують і відбуваються в реальному житті; вирішування учнями проблем, котрі виникають під час групової роботи над навчальними завданнями.

2. Збільшити кількість завдань для перевірки різних видів діяльності учнів.

3. Сприяти подальшому реформуванню системи освіти (створюються умови для переходу від традиційного навчання до особистісно орієнтованого, а навчальна діяльність спрямовується на інтелектуальний розвиток учнів за рахунок зменшення елемента репродуктивної діяльності).

Отже, навчальний процес, який зорієнтовано на особистість учня і враховує його індивідуальні особливості та здібності, передбачає, що: у центрі навчального процесу знаходиться учень, його пізнавальна і творча діяльність; головна мета такого навчання – розвиток інтелектуальних і творчих здібностей учнів, усвідомлення ними моральних цінностей, прийняття важливих рішень, вміння працювати над розв'язуванням важливих проблем як самостійно, так і в групі; роль вчителя й учнів у

навчальному процесі підвищується; зміст навчальної діяльності учнів сприяє розвитку їх критичного і творчого мислення.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Освітні технології: Навч.-метод. посіб./ О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська, Т.В. Тихонова та ін./ За ред. О.М. Пехоти. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 255 с.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Якиманская И.С. Разработка технологии личностно ориентированного обучения // Вопросы психологии. – 1995. – №2.
4. Intel® Навчання для майбутнього. – К.: Видавництво «Нора – прінт», 2005.
5. Величко С.П., Царенко І.Л., Царенко О.М. Методика викладання безпеки життєдіяльності. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. – 272 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Царенко Олександр Миколайович – доцент кафедри загальнотехнічних дисциплін та трудового навчання КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх учителів, впровадження сучасних технологій навчання у середній і вищій школі.